

Статті 153, 154 КК України

Коментар до кримінально-правових норм про сексуальне насильство,
примушування до статевого зв'язку

ПРОТИДІЯ ГЗН

Стаття 153: Сексуальне насильство – Структура норми

1

Частина 1

Будь-які насильницькі дії сексуального характеру без проникнення в тіло, без добровільної згоди – **до 5 років позбавлення волі**

2

Частина 2

Повторно, щодо подружжя, вагітної жінки, у зв'язку з виконанням службового обов'язку – **від 3 до 7 років**

3

Частина 3

Групою осіб або щодо неповнолітньої особи – **від 5 до 7 років**

4

Частини 4–5

Щодо особи до 14 років – **від 5 до 10 років**; за тяжких наслідків – **від 10 до 15 років**

Відмова від застарілого формулювання

Нова редакція ст. 153 відмовилась від поняття «задоволення статевої пристрасті неприродним способом» як юридично невизначеного та морально застарілого. Вказівка на «неприродність» виглядала анахронізмом у світлі здобутків сучасної сексології.

- Кримінальна відповідальність визначається не «неприродністю» способу чи гомосексуальною спрямованістю дій, а їхнім насильницьким характером та відсутністю добровільної згоди потерпілої особи.

Гомосексуальність: правова та наукова позиція

Позиція ВООЗ та ЄСПЛ

ВООЗ не визнає гомосексуальність і бісексуальність психічними патологіями. У справі *«Даджен проти Сполученого Королівства»* (1981) ЄСПЛ встановив, що кримінальна заборона добровільних гомосексуальних стосунків між дорослими порушує ст. 8 Конвенції про захист прав людини.

Позиція українського законодавця

Добровільний гомосексуалізм розглядається як особливий стан організму, а не злочин. За даними досліджень, стійку гомосексуальну орієнтацію мають від 1 до 6% чоловіків і від 1 до 4% жінок (Гілінський Я.І.).

Кримінально-правове регулювання сексуальних відносин доречне лише тоді, коли вони посягають на **статеву свободу чи недоторканність особи**.

Об'єктивна сторона: дії без проникнення

До дій сексуального характеру, **не пов'язаних із проникненням** в тіло іншої особи, відносяться зокрема:

Зовнішній контакт

Тертя по зовнішніх геніталіях язиком, руками, статевим членом або предметом; фроттаж; вестибулярний коїтус

Оральна стимуляція

Кунілінгус, анілінгус, орогенітальний контакт жінки з чоловіком без проникнення

Інші форми

Міжстегновий коїтус, введення статевого органу між молочними залозами, лесбійство (орогенітальні, мануальні, фалозамінювальні контакти)

Мацання

Мацання геніталій руками; сім'явипорскування на зовнішні геніталії без вагінального проникнення

Ключова роль добровільної згоди

Вирішальну роль для наявності складу злочину відіграє **відсутність добровільної згоди** потерпілої особи, а не лише факт застосування насильства. Насильство — лише один із чинників, що зумовлюють відсутність такої згоди.

- ❏ Ст. 36 Стамбульської конвенції передбачає відповідальність за «здійснення, без згоди, інших актів сексуального характеру», які не обов'язково мають насильницький характер і можуть навіть не передбачати фізичного контакту.

Межі застосування ст. 153: що не охоплюється

Зоофілія

Акт зоофілії, навіть поєднаний із насильством щодо власника тварини, не є посяганням на статеву свободу людини і не охоплюється ст. 153.

Дії без сексуального умислу

Шмагання, укуси, дряпання, припікання тіла – кваліфікуються за ст. 153 лише якщо умисел винуватого спрямований на збудження статевої пристрасті. Інакше – злочин проти здоров'я особи.

Самомастурбація у присутності потерпілого

Якщо статева свобода потерпілої особи не страждає, а посягання спрямоване на здоров'я іншої людини – інкримінування ст. 153 виключається.

Стаття 154: Примушування до статевого зв'язку

1

Частина 1

Примушування без добровільної згоди до акту сексуального характеру – **штраф до 50 н.м.д.г. або арешт до 6 місяців**

2

Частина 2

Примушування з використанням матеріальної або службової залежності – **штраф до 1000 н.м.д.г. або обмеження волі до 2 років**

3

Частина 3

Поєднане з погрозою знищення майна або розголошення відомостей, що ганьблять – **обмеження або позбавлення волі до 3 років**

Поняття «примушування» у кримінальному праві

Визначення

Примушування – це **протиправний психічний вплив** на свідомість потерпілої особи, спрямований на приведення її у стан, за якого вона внутрішньо готова підкоритись вимогам суб'єкта. Воля потерпілого при цьому повністю не придушується, але обмежується.

Примушування може здійснюватись у будь-якій формі: усно, письмово, через засоби зв'язку, безпосередньо або через третіх осіб.

Що НЕ є примушуванням

Пропозиції, настійливі прохання з обіцянками кращих умов, подарунки та пільги – не утворюють складу злочину.

Погроза вчинити **законні дії** (наприклад, притягнути до дисциплінарної відповідальності) також не є примушуванням за ст. 154.

Момент закінчення злочину за ст. 154

Злочин сконструйований як **злочин з усіченим складом** — вважається закінченим з моменту здійснення психічного тиску, незалежно від того, чи погодилась потерпіла особа.

«Нерезультативне» примушування

Якщо винний мав намір сам вчинити акт — кваліфікується за ст. 15, ст. 152 (153) як замах на зґвалтування або сексуальне насильство (поглинає ст. 154).

«Результативне» примушування

Якщо після примушування акт було вчинено — кваліфікується лише за ст. 152 (153). Примушування відіграє роль чинника, що забезпечує недобровільність.

Матеріальна та службова залежність (ч. 2 ст. 154)

Матеріальна залежність

Допомога винуватого є єдиним або основним джерелом існування потерпілої особи. Приклади: утримання, проживання на житловій площі, відносини цивільного боргу, спадкодавець–спадкоємець. Ознаки: **дійсність та істотність.**

Службова залежність

Потерпіла особа є підлеглою, підлягає службовому контролю або реалізація її інтересів залежить від поведінки винуватого. Приклади: науковий керівник–аспірант, викладач–студент, слідчий–обвинувачений.

Законодавча непослідовність

Ч. 2 ст. 154 охоплює примушування лише до акту з **самим винуватим.** Примушування до акту з третьою особою з використанням залежності – кваліфікується за ч. 1 ст. 154, що є невиправданою диференціацією.

Кваліфікований склад: погрози за ч. 3 ст. 154

Погроза майнового характеру

Погроза знищити, пошкодити або вилучити майно потерпілої особи чи її **близьких родичів**. Реалізація погрози виходить за межі складу і потребує додаткової кваліфікації за розділом VI КК. Намір реально виконати погрозу значення не має — важливо, щоб вона сприймалась як реальна.

Погроза розголошення

Погроза повідомити відомості, що **ганьблять** потерпілу особу або її близьких родичів: дані про інтимне життя, венеричні захворювання, аморальні вчинки, злочинну діяльність тощо. Достовірність відомостей значення не має. Визнання відомостей такими, що ганьблять — питання факту.

- Зворот «відомості, що ганьблять» безпідставно звужує коло даних для примушування: відомості про релігійну належність, усиновлення, медичний діагноз можуть не ганьбити, але використовуватись для тиску.

Сексуальні домагання та ст. 154

Відповідно до Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8.09.2005, **сексуальні домагання** — дії сексуального характеру, виражені словесно або фізично, що принижують осіб у відносинах підпорядкування.

Примушування до статевого зв'язку за ст. 154 є одним із проявів сексуальних домагань. Водночас сексуальні домагання, **не пов'язані з примушуванням** за ст. 154, на сьогодні не утворюють підстави для кримінальної відповідальності в Україні.

- 📄 Ст. 40 Стамбульської конвенції надає країнам право самостійно визначати — криміналізувати сексуальні домагання чи застосовувати адміністративні санкції.

Порівняльна таблиця санкцій

Стаття / частина	Склад злочину	Санкція
Ст. 153, ч. 1	Сексуальне насильство (основний склад)	До 5 років позбавлення волі
Ст. 153, ч. 2	Повторно, щодо подружжя, вагітної, у зв'язку зі службою	Від 3 до 7 років
Ст. 153, ч. 3	Групою осіб або щодо неповнолітнього	Від 5 до 7 років
Ст. 153, ч. 4	Щодо особи до 14 років	Від 5 до 10 років
Ст. 153, ч. 5	Тяжкі наслідки	Від 10 до 15 років
Ст. 154, ч. 1	Примушування до статевого акту	Штраф або арешт до 6 міс.
Ст. 154, ч. 2	З використанням залежності	Штраф або обмеження волі до 2 р.
Ст. 154, ч. 3	З погрозою майну або шантажем	Обмеження/позбавлення волі до 3 р.

Ключові висновки

Центральний критерій

Відсутність добровільної згоди — ключова ознака

Імплементация конвенції

Закон № 2227-VIII від 06.12.2017 наблизив КК до стандартів Стамбульської конвенції, але залишив низку прогалин

Гендерний нейтралітет

Потерпілим може бути особа будь-якої статі — інший підхід визнавався б гендерною дискримінацією

Потреба в удосконаленні

Диспозиції статей потребують уточнення для усунення прогалин і забезпечення єдності судової практики

